

GOSPODARSKO-POLITIČKA I KULTURNA DJELATNOST FRANJE LOVRIĆA (1815-1910)

Ivica G o l e c

Na temelju literature i arhivskih izvora autor pruža sustavni pregled ukupnog životnog opusa istaknutog sisačkog gospodarstvenog, političkog i kulturnog djelatnika Franje Lovrića.

Početak 40-tih godina 19. stoljeća, Sisak je jedno od 14 sela Sisačke gospoštije Prvostolnoga kaptola u Zagrebu s oko 709 stanovnika. Dolaskom sve većeg broja trgovaca i obrtnika postaje značajnije trgovačko naselje, koje je 31. prosinca 1838. proglašeno poveljnim trgovištem, s magistratom, čije djelovanje počinje 1839. godinom. U to vrijeme u Sisku već žive i rade poznate trgovačke i obrtničke obitelji, primjerice Kotur, Berkić, Caić, Welner, Sopić, Hergešić, Lovas i ostali.

Od 1839. dalje zapažen je i mladi trgovac Franjo Lovrić, koji će svojim radom na mnogim poljima društvenog života, davati osnovna obilježja cjelokupnom životu Siska sve do početka 20. stoljeća. Njegovu zaista svestranu djelatnost možemo podijeliti na gospodarsku društveno-političku i kulturnu.

F. Lovrić rodio se u Sisku 16. srpnja 1815. gdje je u dubokoj starosti i umro 31. srpnja 1910. godine. Potomak je stare sisačke obitelji, čiji su preci, bježeći pred Turcima, doselili na područje Siska najvjerojatnije početkom 18. stoljeća.

Trorazicu pučku školu završava u Sisku, a glavnu njemačku školu (Hauptschule) u Petrinji. Otac mu je omogućio latinsku poduku kod tamošnjeg kapelana, ali zbog protivljenja majke Lovrić se vraća u Sisak i počinje učiti trgovinu u poznatim trgovačkim tvrtkama.¹

Nema sumnje da je mladom trgovačkom pomoćniku F. Lovriću dobro došlo izdanje Draškovićevc »Disertacije...«, 1832. godine, budući da je do tada, osim Šipuševih »Temelja žitne trgovine« imao mogućnost proučavati jedino vrsne njemačke i francuske ekonomske stručnjake. Da li je i u kojoj mjeri Lovrić bio upoznat s ekonomskim idejama engleskog ekonomista Adama Smitha (1723-1790), osim preko Šipuša, koji se smatra njegovim prvim sljedbenikom kod Hrvata², da li su do njega dopirale ideje tada već

¹ Franjo Lovrić - gradski načelnik, Posavski pučki kalendar za 1900. g. Sisak 1900, 2. U daljnjem tekstu skraćeno: PPK - 1900 i broj stranice.

² M. Despot, Razmatranja Franje Lovrića o podizanju trgovine za vrijeme Ilirizma, Prilozi za Povijest ekonomske misli na tlu Jugoslavije od 15. do 20. stoljeća, Zagreb 1984, 200.

pokojnog riječkog trgovca i patricija Andrije Ludovika Adamića, pitanja su na koja za sada ne možemo odgovoriti.

J. Drašković nije samo »prenuo iz sna naše ilirce« i potaknuo ih na ozbiljnija razmišljanja o domaćem gospodarstvu, već je i prvi, koji predlaže Gaju, da se od početka 1837. u »Danici«, osim književnih radova objavljuje i »nešto Industrialnoga«. ³ Na to se, po svemu sudeći, prvi odaziva F. Lovrić prilogom »Tergovina«. ⁴ Lovrića kao izučena trgovca ponajviše privlače pitanja iz tog domašaja, te se »40-tih godina 19. stoljeća ističe kao izvanredan teoretičar pa i praktičar na polju trgovine, za koju se ne samo živo zanima nego piše i razmišlja o njezinom boljem i značajnijem napretku i u našim krajevima.« ⁵

Redovito se javlja u »Ilirskim narodnim novinama«, a većina nepotpisanih obavjesti iz Siska, najvjerojatnije je također »niklo iz njegovog pera«. ⁶ U ožujku 1838. piše kako su nezapamćene kiše onemogućile svako odvijanje trgovine, a nešto kasnije normaliziranjem vodostaja, otploviše mnogi brodovi tumbasi i lađe »nakercani« žitom za Karlovac i »sa dugami« za Kranjsku. ⁷ Sljedeće 1839. piše i brine radi niskog vodostaja i otežane plovidbe, na našim rijekama, poglavito na Kupi i Savi, pa će mnoge lađe koje su »ovamo iz Banata krenule«, morati obustaviti plovidbu. Lovrić je zbog velikih poplava zabrinut i za »prosti puk... u posavini horvatskoj i slavonskoj«, pošto na vrijeme ne mogu obaviti sjetvu, a brine i za zdravstveno stanje posavskog seljaka. U svojim razmatranjima unapređivanja razvoja hrvatske trgovine, predstavlja se 1846. javnosti s ovećim elaboratom objavljenim u »Obćem zagrebačkom kalendaru« za 1846. pod naslovom »Što bi valjalo učiniti, da se u nas targovina unapriedi«, sumirajući u njemu manje-više sve do sada iznesene poglede i razmišljanja, iznenađujući nas opet velikim stručnim znanjem i patriotizmom. Piše o ogromnoj ulozi trgovine na razvoj pojedinih gradova osobito Amsterdama, Odesse i njegova Siska. Na kraju elaborata predlaže i pisanje trgovačkih udžbenika na hrvatskom jeziku potrebnih za izobrazbu mladih trgovaca. ⁸

Svakako da je Lovrić vrlo rano shvatio korist modernijeg riječnog prometa, pa ga razumijemo kada s tako velikim žarom opisuje pojavu prvog parobroda pred Siskom 10. rujna 1838. godine. ⁹ Nezaovoljan što se radi o stranom plovilu s ogorčenjem primjećuje kako parobrodi u svijetu nisu više nikakva novost, a kod nas ga do sada nažalost nije nitko vidio »po Kupi a i po nikoj drugoj reci naše domovine ploviti«. ¹⁰ Nema sumnje da je Lovrić već tada zagovarao izgradnju domaćeg parobroda, što se počelo ostvarivati osnivanjem Savsko-Kupskoga parobrodarskog društva krajem 1843. godine. ¹¹ Članovi društva vjeruju da će sa svojim parobrodom koji se već gradi, osim

³ Rudolf Bičanić, Počeci kapitalizma u Hrvatskoj ekonomici i politici, Zagreb 1952, 142.

⁴ Danica ilirska, 4, 5, 5. 1838, 18.

⁵ M. Despot, n. dj., 201.

⁶ Isto, 208.

⁷ Isto.

⁸ Isto, 215-217.

⁹ Radilo se o parobrodu Dunavskog parobrodarskog društva u Beču, koji je pod imenom »Sofija« poduzeo svoje prvo samostalno putovanje, a u Sisak je doplovio 10.9.1838. u 13, sati.

¹⁰ M. Despot, n. dj., 208.

¹¹ O mogućnosti za osnivanje Društva, Lovrić se javio u Ilirskim novinama, već sredinom 1842. Piše da je ovu vijest dobio iz pouzdanog izvora, a ovo akcionarsko društvo za parobrodarstvo na rijekama Savi i Kupi, sastojat će se od trgovaca i glavničara iz Karlovca, Siska, Trsta, Rijeke i Zagreba. (N.N. 8, 20.8.1842, 67). Prva izvanredna skupština društva, održana je 19.12.1843. u Karlovcu, a za ravnatelja je izabran sisački trgovac Ante Berkčić. (N.N. 9, 30.12.1843, 104) Osim Berkčića kako u Društvu, tako i kod kupnje parobroda važnu ulogu imao je i karlovački trgovac. A. Vranjicani.

riječnog putničkog prometa unaprijediti i domaću trgovinu. Tako željno očekivanom završetku izgradnje, njegovoj kupnji i primopredaji, osobno je prisustvovao i F. Lovrić a prvu plovidbu od Beča do Siska detaljno je opisao u posebnoj knjižici, najvjerojatnije s Antunom Čopom¹² Obojica su svjesni da na sebe preuzimaju težak posao, jer smatraju kako ni najvrsnija književnička pera ne mogu vjerno opisati radost jednog naroda, koji se »istom iz dugotrajnog sna probudio«, a sada najednom, zahvaljujući svojim vrijednim pojedincima, uvrštava se među »perve i najizobraženie narode sveta«. Ne zaboravlja Lovrić posebno naglasiti, da se ovim putovanjem otvara »parobrodarski savez između Siska i Zemuna...«, što će vidno poboljšati našu »domorodnu trgovinu«. ¹³ Dokaz tome je, piše on dalje »da smo već u Zemunu nakercali tergovačku robu, imenito vunu za Sisak, koja se odavde dalje u Terst šalje«. ¹⁴

Poslije dolaska u Sisak i davanja brodu simboličnog imena »Sloga« vjeruje kako je to samo »početak«, da će se uskoro pristupiti izgradnji drugog domaćeg parobroda, a do tada će »Sloga« obavljati robni i putnički promet između Siska i Zemuna dva puta mjesečno. ¹⁵

Unatoč tome što Lovrić nije bio prvi čovjek Društva, svakako je uz A. Vranjicana i Antuna Berkića imao značajnu ulogu u osimišljanju jeftine i brže dopreme podunavskog žita i ostale robe do jadranskih luka domaćim prometnim sredstvima.

Kada se već počelo i stvarno raditi oko kupovine još jednog hrvatskog parobroda, a »Sloga« uspješno obavljala svoju plovidbu stiga je u javnost vijest o njezinu potonuću nedaleko Zupanje 14. rujna 1845. godine. Gubitak »Sloge« shvaćen je kao »narodna nesreća« a vladalo je opće mišljenje da se radilo o sabotazi jer je »nekome uspjeh našeg domaćeg parobroda bio trn u oku, pa ga je trebalo prije ili kasnije likvidirati«. ¹⁶

Ta tragedija nije utjecala da Lovrić ne bi i dalje obavještavao o važnijim gospodarskim zbivanjima u Sisku. Tako saznajemo da je krajem svibnja 1845. osnovan »Trgovački odbor«, koji sačinjavaju trgovci Vojnog i Civilnog Siska, a svrha mu je ispitati sve uzroke i poteškoće, radi kojih zaostaje sisačka trgovina, te u vezi s tim uputiti predstavku vladi, zbog njihova otklanjanja. Osobito je naglašeno da je prvi zadatak odbora izgraditi stalni most između oba Siska. ¹⁷

Lovrić je još 1839. zagovarao izgradnju željeznice, jer bez »gvozdene ceste... Rijeka-Karlovac...« nema izgleda trgovini. ¹⁸ Svoja razmišljanja o »horvatskih željeznicah« predočava javnosti i 1846., prihvaćajući razmišljanja o središnjoj ulози Zagreba kod izgradnje novih prometnica i njegovim obaveznim povezivanjem s bečko-tršćanskom željezničkom magistralom. ¹⁹

Burne 1848. ban Jelačić ne vidi u Lovriću samo dobrog »narodnjaka«, već i sposobnog gospodarskog djeltanika, povjeravajući mu više značajnih i složenih poslova. Tako je već 20. lipnja imenovan banskim povjerenikom,

¹²F. L. i A. C., Putovanje i dolazak u Sisak prvoga domorodnoga parobroda nazvanoga Sloga, U Zarebu 1844, 7, Prema Despot ovo putovanje je uz Lovrića opisao Anton Čop, dok F. Kovač smatra, da se tu radi o sisačkom trgovcu Anti Čaiću.

¹³ F. L. i A. C., n. dj., 3.

¹⁴ Isto, 7.

¹⁵ Isto, 15.

¹⁶ M. Despot, n. dj., 213.

¹⁷ N. N. 11, 24. 5. 1845, 42.

¹⁸ Usp. o tome, Bernard Stulli, Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825-1863, Zagreb 1975, 1, 47.

¹⁹ Isto, 62.

radi sređivanja financijskih i ostalih nepravilnosti u državnom rudniku sumpora Radoboj kod Krapine. Sve zadatke je obavio, unatoč otporu, zbog čega je morao zatražiti i vojnu pomoć.²⁰ Nadalje ga Jelačić 2. srpnja 1848. opunomoćuje da odmah u Sisku i Kostajnici, po njegovu nalogu, preuzme sav novac, koji se nalazi u blagajnama tamošnjih carinarnica, a neka ostavi samo onoliko koliko je potrebno za isplatu plaća i mirovina.²¹

Više naloga ponajviše radi opskrbe vojske hranom, od kojih neke i ovdje spominjemo, Lovrić je dobivao izravno od državnog odsjeka za financije u Zagrebu. Tako mu je 24. kolovoza 1848. naređeno da kupi 6. do 7.000 vagana kukuruza i pošalje u Karlovac; 27. kolovoza 1848. da preuzme i proda u korist državne blagajne 5.000 vagana prosa, koje je bilo darovano od križevačke krajine; 20. listopada 1848. da proda skupljenu proju i kukuruz i novac preda u državnu blagajnu (predao je 8.084 forinte); 14 studenog 1848. da kupi 2.550 vagana napolice (pola pšenice i pola raži), od toga za tvrđavu Stara Gradiška treba isporučiti 1.300 vagana na Marka Marinovića, a 950 vagana u Brod na S. T. Jarića; 30. studenog 1848. da kupi 3.000 vagana dobre i zdrave suražice za vojničku hranu po jeftinijoj cijeni i pošalje u Karlovac na banskog povjerenika Čopa; a 7. veljače 1849. zamoljen je da pregleda kvalitetu 2.000 vagana suražice, kupljene po državnom upraviteljstvu, pa ako je dobra i zdrava, neka je zaprimi i pošalje na banskog povjerenika Miroslava Kraljevića u Požegu budući da je određena za uzdržavanje narodne garde na Dravi. Sve je te poslove Lovrić obavio na opće zadovoljstvo, bez osobne koristi, jer se u tom poslu nije smatrao trgovcem nego »hrvatskim narodnim borcem«.²²

F. Lovrić je jedan od autora i potpisnika dviju predstavlki sisačkih trgovaca, Banskom vijeću u Zagrebu 1849. i 1850. godine. U prvoj predstavlki 1849. osobito se zahtijeva: čišćenje rijeke Save, popravak putova za vučenje lađa (Treppelweg), izgradnja mosta na Kupi između oba Siska i popravak drvenoga kupuskog mosta u Petrinji, održavanje trgovačkih cesta, poglavito one iz Siska preko Moslavine za Slavoniju, izgradnja mosta na Savi kod Galdova i ostalo.²³

Lovrić je 26. listopada 1851. izabran i za vijećnika Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, te od početka rada 1852. aktivno sudjeluje u više odborskih sjednica. Na zajedničkoj sjednici 1852. oštro se protivi prejedlogu o potrebi čišćenja Save samo od Zagreba do Rugvice, a ne i do Siska, ozbiljno i argumentirano nametnuvši pitanje financijske opravdanosti takvoga poduhvata, smatrajući da bi bilo jeftinije i korisnije izgraditi željezničku prugu od Zagreba do Siska²⁴

F. Lovrić se češće javlja svojim priložima i u Gospodarskom listu. U jednom od prvih zapaženijih priloga 1858. pod nazivom »Vinska vaga«, i uredništvo lista ga označava kao »izvrstan«, te ga preporučuje svima koji se bave kupnjom i prodajom vina.²⁵

Raspravom »Naše svilarstvo« 1860. u tri opširna nastavka ponovno nas iznenaduje svojom sveobuhvatnošću a korisnim savjetima i prijedlozima, zaslužuje pohvale. Osim historijskog razvoja svilarstva u svjetskim razmjerima,

²⁰ F. Kovač, MS - rukopis.

²¹ Isto.

²² Isto i PPK - 1900, 5.

²³ List mesečni hervatsko-slavonskoga Gospodarskoga Društva, Zagreb, 8, 1849, 7. U daljnjem tekstu skraćeno: Gospodarski list, godina izdanja, datum i broj.

²⁴ Usp. o tome, Milan Krešić, 50-godišnjica i Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu. 1852-1902. U Zarebu 1902, 16-17. i B. Stulli, n. dj., 606.

²⁵ Gospodarski list, 6. 17.6.1858, 24.

upoznaje nas sa stanjem u našim krajevima. Tako saznajemo da je već koncem 18. stoljeća kod nas bilo zasađeno dosta dudova drveta ponajviše u »seljačkih dvorišti i okolo crkvi«, a u »seoskih školah« djeca su već oko 1842. učila iz »tiskanih knjiga«, kako valja saditi dudove i hraniti bube. U sisačkom je kotaru oko 1820. uz glavnu cestu od Siska prema Zagrebu svaki vlasnik kuće morao zasaditi po jedno stablo i paziti dok nije izraslo, pa je tako vremenom nastao lijepi perivoj koji je na žalost kasnije nemarnošću uništen. Smatra da ta poljoprivredna grana kod nas ne može uspjeti sve dok se njom bavi samo poneki učitelj, građanin i seljak.²⁶

Vjerojatno je mislio da će tim prilogom zainteresirati veći broj naših ljudi za svilarstvo, istakavši kako je ono od davnine bilo izvor dobre zarade i bogatstva, ali je odaziv bio neznatan.

Od 1861. do 1867. kao saborski zastupnik »lavovski« borio se za oživotvorenje vitalnih zahtjevanja Siščana koja su se uz mnoga obećanja vrlo slabo ili nikako rješavala. Bio je aktivan sudionik u raspravi oko donošenja Zakona o kućnim zadrugama 1861. i predlagao liberalizaciju života u tim zajednicama i slobodnije raspolaganje imovinom.²⁷

U to je vrijeme Lovrić konačno dočekao izgradnju i otvorenje toliko dugo traženog mosta preko Kupe (1862), izgradnju željezničke pruge i dolazak prvog vlaka u Sisak (1862) i ostalo.

Poslije ujedinjenja Vojnog i Civilnog Siska 1874. Lovrić je kao načelnik sve do 1902., uz izuzetnu pomoć donaćelnika Nikole Šipušića i većine gradskog zastupstva, neumorno radio na uređenju i poljepšavanju grada.

Za to vrijeme od značajnijih akcija valja po godinama navesti sljedeće: »izgradnju nove zgrade za gradsku vagu u koju je smješten i baždarski ured, uređenje пристаниšta, podizanje nasipa od Kupe do Galdovačke ceste i na Pogorelcu od tzv. Rauchova magazina uzvodno, zasipavanje tzv. »kontrobske« jame radi uređenja današnjeg šetališta, (1876); popločenje trga u Novom Sisku i izgradnja nove ceste, današnji Zelenci brijeg (1877); nadogradnja gradske vijećnice (1878); uređenje današnje Mihanovićeve obale (1879); podizanje potrebnih biljnih nasada i ukrasnog grmlja pri konačnom oblikovanju šetališta (1880); obavljeno jaruženje rijeke Kupe (1885); izgradnja odvodnih kanala iz svih sisačkih ulica (1886); nadogradnja zgrade Više pučke škole (1887); izgradnja pločnika u Prvoj ulici (1890); izgradnja vojne kasarne u Novom Sisku (1892); izgradnja nove gradske bolnice (1896); izgradnja nove školske zgrade u Kačićevoj ulici ponovo jaružanje Kupe i izvađenim materijalom zasipavanje tzv. »Špeljakove grabe« i uređenje ondanšnjeg sajmišta (1899); ponovno preuređenje i nadogradnja Gradske vijećnice (1900), te 1901. godine izgradnja dva nova bolnička paviljona.«²⁸

Lovrićeva društveno-politička aktivnost dolazi do znatnijeg izražaja 1838. kada se i u Sisku sve više rasplamsavaju ideje Hrvatskog narodnog preporoda.²⁹ Sljedeće 1839. u Sisku se već pjevaju poznate ilirske budnice »Još Horvatska, ni propala«, »Nek se hrusti šaka mala«, »Doletješe ptice kukavice«, a što znatnim dijelom možemo zahvaliti i domoljubno raspoloženim višim časnicima Banske krajine. Jednom takvom slavljem po završenim vojnim manevrima Prve i Druge banske pukovnije, tijekom rujna 1839, prisutni sisački trgovci sakupili su 200 forinti »za naše ilirske čuvare«, a u rodolju-

²⁶ Isto, 8, 31.10.1860, 44; 8.11.1860, 45. i 15.11.1860, 46. izlazilo u tri nastavka.

²⁷ Vidi, Dragutin Pavličević, Hrvatske kućne zadruge 1, Zagreb 1989, 177-179.

²⁸ Usp. o tome podrobnije, F. Kovač, Prikaz razvoja grada Siska o njegovoj pedsotogodišnjici, Sisak 1925, 3-8, F. Lovrić, Osvrt na 25. godišnji rad i djelovanje zastupstva i poglavarstva grada Siska, 1874-1899. U Zagrebu 1899, 1-24 i Izvješće o radu gradskog zastupstva i poglavarstva sisačkoga u razdoblju od 1899-1901, Sisak 1902, 6-10.

²⁹ PPK - 1900, 2.

bnom opisu slavlja u nepotpisanom dopisniku Ilirskih novina po svemu sudeći se krije osoba našeg Lovrića.³⁰

Osnivanjem hrvatsko-ugarske, odnosno mađaronske stranke 1841. u Sisku se također osjeća čvršće povezivanje pristaša novo-osnovane narodne Ilirske stranke, čiji su značajniji predstavnici, osim Lovrića i već spomenutih Siščana bili još; Vladovit Zorac, Vaso Kavić, Ivan Klučec, Ante Caić, Mato i Ante Berkić, župnik Franjo Kalabar i ostali.

Lovrić je bio dobro obaviješten o sve prisutnijim splektama i napadima pojedinaca prema narodnjacima, pa tako 1844. piše Gaju za »mađarona« Josipovića, kako je opet nekoliko neosnovanih objeda izgovorio »proti domorodnoj stranki« što će svakako koristiti Mađarima.³¹

Vjerovao je da se prvom domaćem parobrodu neće radovati samo »Horvati«, već će srce ponositije zaigrati i ostalim Južnim Slavenima. Posebno oduševljen pozdravima Beogradana, prvom hrvatskom parobrodu i prisutnim putnicima, Lovrić u svom dnevniku putovanja piše: »hvala vam Serblji! ovo mi nećemo nu nemojte ni Vi, nikada zaboraviti!«.³²

Unatoč svakodnevnim poslovima, pronašao je mogućnost i vrijeme, radi prisustvovanja značajnim domorodnim okupljanjima u Zagrebu od 1836. do 1848, a osobito se sjećao saborskoga govora I. Kukuljevćia izgovorenog hrvatskim jezikom 2. svibnja 1843. godine.³³

Kada su Mađari »ubacili« oko 100 agenata kao pripomoć mađaronima radi odlučnog razbijanja narodnog pokreta u Hrvatskoj, Lovrić opet piše Lj. Gaju 4. srpnja 1848., kako je iz povjerljivih izvora čuo za pripremanje ubojstva bana Jelačića i kako se »32 mađarona zavjerilo, da će izvršiti atentat onaj između njih na kojega kocka padne«. Ujedno moli Gaja da to javi »na pravo mjesto«³⁴ vjerojatno smjerajući na novoustrojeni »prijeki sud«, koji je već 27. travnja 1848. trebao početi djelovati, protiv svih agenata i njihovih poma-gača.

Kao poznatom branitelju građanstva u Sisku piše mu ban Jelačić 27. travnja 1848. i poziva ga na zasjedanje Banskog vijeća, pošto je on u »našoj domovini poznat kao muž, verstan, sposoban i mudar...«, koji se na veliko odlikuje svojom popularnošću i povjerenjem među ostalim ilircima, što je i osnovni razlog, piše dalje Jelačić da »Vas s ovim u to bansko vijeće izabiram...« i da najksanije »... do 8. svibnja t. g. ovamo u Zagreb dodjete, te se kod mene najavite«.³⁵

U izborima za Sabor, koji je počeo zasjedati 5. lipnja 1848, prema očekivanju izabran je 18. svibnja 1848. zastupnikom sisačkog trgovišta. Aktivno sudjeluje na saborskim sjednicama i zastupa interese Narodne stranke.

Pitanja budućeg odnosa Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji pokrenuto je već na drugoj redovitoj sjednici Sabora 7. lipnja 1848.,³⁶ koja su se bez obzira na razlike u mišljenjima, prema Ugarskoj, kretala od zahtjeva za »razdruženje« do »konačnog odcjepljenja« i sl.³⁷ Uzimajući riječ po ovom pi-

³⁰ N.N. 5, 14.9.1839, 74.

³¹ Usp. o tome, Josip Horvath i J. Ravlić, Građa za povijest književnosti hrvatske, Zagreb 1956, 26, 293- 295.

³² F. L. i A. C., n. dj., 3.

³³ PPK - 1900, 4. Kao što je pohnato Lovrić nije bio član Hrvatskog plemićkog sabora, ali je po svemu sudeći s ostalim ilircima na »saborskoj galeriji« pažljivo slušao govore tadašnjih »predstavnika« naroda.

³⁴ J. Horvath i J. Ravlić, n. dj., 295.

³⁵ F. Kovač, MS - rukopis.

³⁶ Rudolf Horvat, Hrvatski pokret u ljetu godine 1848. Zagreb 1899, 36.

³⁷ Jaroslav Šidak, Studije iz hrvatske povijesti 1848-49, Zagreb 1979, 179.

tanju Lovrić kaže da ga je na to potakao zastupnik A. Nemčić, kada je spomenuo »naše 800-godišnje sruženje s krunom Ugarskom«. Već taj prvi saborski govor odaje nam neke značajke Lovrića kao političara, po kojima će nam biti prepoznatljiv u budućem djelovanju. Lovrić na iznenađenje mnogih postavlja pitanje: »što je to kruna?...«, pa nastavlja, »Kruna nije ništa drugo nego nekakva ceremonija ili obred, za to je meni svejedno, bila kruna od zlata, srebra, ili od misirače. Ja gledam i poštujem samo onu častnu glavu, koja krunu nosi, kao i onu dinastiju kojoj kruna pripada. Mi smo pragmatičku sankciju primili bez Mađara, a Mađari ju primiše istom onda, kada su bili na požunskom briegu napereni topovi«. ³⁸

Unatoč tome što se ovdje može zaključiti na što Lovrić smjera i kakvo je njegovo daljnje opredjeljenje u odnosima prema Austriji i Mađarskoj, njegovi će nam govori i kasnije ponekad izgledati ponešto nedorečeni, a prema potrebi s nešto filozofskih primjesa, potrebne umjerenosti i političke nedorečenosti s čestim poniranjima u daleku prošlost.

Isto tako on taktički i umjerenog govori i na 10. saborskoj sjednici, kada se povela rasprava o tome, zašto na saborskom zasjedanju nema zagrebačkog biskupa Jurja Haulika, budući da postoje indicije kako on radi protiv »narodne stvari«. Iznosi da nije bitno što na Saboru nema biskupa, već je po njemu mnogo važnija podudarnost, vjerojatno ovdje svima vidljiva, jer »otkad se je g. biskup u Zagreb povratio znamo mi da se je probudila ovdje neka reakcija«, a neki do jučer domorodni svećenici »podigli glavu u vis i proti narodnosti počeli raditi... Znademo također da su neki daci iliti klerici iz seminarija iztjerani zato, što domorodni duhom dišu«. Na jedan pomalo ironičan način, kaže kako vjeruje da se biskup u tako nešto ne bi upuštao, pa stoga predlaže da o tome on osobno progovori pred Saborom, kako bi prestala daljnja sumnjičenja. ³⁹

F. Lovrić prepoznatljiv je po »vlastitom« shvaćanju demokracije i zagovaranju različitosti mišljenja, radi čega je na novinskim stupcima vodio više polemika. Kad se počelo »šaputati« o navodnim tajnim pregovorima Gaja i Košuta protiv bana Jelačića, krajem ljeta 1848. među prvima o tome upoznaje javnost svojom Interpelacijom dr. Lj. Gaju u »Slavenskom jugu«. Povodom toga nastaje dugotrajna polemika na stranicama »Ilirskih narodnih novina« između njega i Dragutina Galca, koji je svim sredstvima branio Gaja. Tada je opravdano, ne samo od Lovrića postavljano pitanje, zašto se umjesto dr. Gaja, javio Galac. ⁴⁰

U vrijeme banova boravka na ratištu, banski namjesnik Mirko Lentulaj, uzdajući se u Lovrićevo rodoljublje imenuje ga u ime hrvatsko-slavonskog upraviteljstva 15. travnja 1849, »poradi opasnosti u kojoj se domovina nalazi« banskim povjerenikom za popis narodne vojske u sisačkom kotaru. ⁴¹

Nakon poznatog završetka revolucionarne 1848/49. u cijeloj Hrvatskoj, pa tako i u Sisku prisutna je ogorčenost, a posljedice nametnutog ustava, proglašenog 6. rujna 1849. sve se više osjećaju u cjelokupnom društvenom životu. Politička je djelatnost F. Lovrića sada znatno sužena iako je poslove »fiskusa«, zastupnika i gradonačelnika trgovišta Siska obavljao na zadovoljstvo

³⁸ R. Horvat, n. dj., 43.

³⁹ Usp. o tome više, Vaso Bogdanov, Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49, Zagreb 1949, 224. i Viktor Novak, Magnum tempus, Ilirizam i katoličko sveštenstvo - Ideje i ličnosti 1830-1/849, Beograd 1987, 544.

⁴⁰ Usp. o tome više, V. Bogdanov, n. dj., 312-314. i N.N. 14, 14.9.1848, 100. kao i br. 101 str. 406.

⁴¹ F. Kovač, MS - rukopis.

»akoprem se sa bečkim absolutizmom nikako i nikada sporazumiti nije mogao«. ⁴²

U pismu I. Mažuraniću krajem 1850. žali se kako su opet došla vremena da su mnogi županijski činovnici »najveći neprijatelji i gnječitelji našega puka... koji se varanja i guljenja okaniti nemogu...«, a jedini način da ih se u tome spriječi je »ako im se svaki upliv i svako sredstvo k tome oduzme«. ⁴³

Da je Lovrić ostao u svom preporodnom zanosu, bez obzira na posljedice od strane Bachova režima, odnosno policije ministra Kempena, vidi se i po tome što je sve kažipute kraj cesta na ulazima i izlazima pojedinih mjesta sisačke okolice, umjesto crno-žutom, dao »narodnim bojama oličiti«. Iako je optužen kao opasan protivnik Monarhije, nije smatrao shodnim nikakve isprike i dodvoravanja, već je jednostavno podnio ostavku na dužnost gradonačelnika. Što je on značio za protivničke krugove i kakav je bio kao gradonačelnik vidi se i po tome što mu je ostavka prihvaćena tek na njegov drugi zahtjev. ⁴⁴ Slom apsolutizma i listopadska diploma vidno mijenja sveukupni društveni život u cijeloj Monarhiji, pa tako i u Hrvatskoj. Nestalo je Bachovih husara i straha Kempenove policije, protuhrvatskih patenata, apsolutističke vladavine i germanizacije. Ponovno dolazi do rasplamsavanja domoljubnog raspoloženja, koje zahvaća većinu stanovništva Hrvatske. Opet oživljava stranački život, a najviše pristaša ima Strossmayerova Narodna stranka, kojoj će se prikloniti svojim umjerenim stavovima i F. Lovrić.

Potkraj 1860. imenovan je članom Banske konferencije, koja je trebala izvršiti pripreme za ponovni saziv Hrvatskog sabora i zacrtati osnovne smjernice »u prilagođavanju obnovljene ustavnosti potrebama moderne uprave«. ⁴⁵

Kao zastupnik sisačkoga kotara u novom Saboru, koji je 15. travnja 1861. održao svoju prvu sjednicu, Lovrić je često istupao i podnosio različite prijedloge, te prisustvovao svim saborskim sjednicama, koje su zaključene 12. studenoga 1861. Budući da na taj toliko željno očekivan Sabor, nisu bili pozvani zastupnici Vojne krajine i Dalmacije, većina zastupnika smatra da se bez njih, ne mogu rješavati tako važna državnopravna pitanja, kao što su budući odnosi prema Ugarskoj i Austriji. Povodom kraljeva odgovora, kojim je otklonjen zahtjev Banske konferencije o zastupstvu »svih hrvatskih zemaljah« ovome Saboru, Lovrić na sjednici od 29. travnja govori među prvima. Svojom poznatom osobitošću ističe da je i to dokaz »kako svako i najpravednije zahtjevanje naše, mučno uspjeva, kako se za svako i najjasnije i najsvetije pravo naroda našega... korak po korak boriti moramo, dok koju mrvicu od onoga...« što nam i po našem historijskom pravu pripada ne dobijemo, a što je »... riekami krvi posečeno i zapečaćeno...«. ⁴⁶ Lovrić tu nije čvrst i odrješit kao neki drugi zastupnici, jer kaže on »ako se nemože dobiti sve odjedanput i preko noći... ne preostaje nam ništa drugo nego tim čvrstije prioniti uz naše pravo i ugrabiti čvrsto svaku mrvicu istoga, koja se samo ugrabiti može, dok napokon istina i pravda, koja ipak prije ili kasnije nadvladati mora ne nadvlada...«. ⁴⁷

⁴² PPK - 19000, 5.

⁴³ J. Horvath i J. Ravlić, n. dj., 295.

⁴⁴ PPK - 1900, 5.

⁴⁵ Usp. o tome više, Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Radovi instituta za hrvatsku povijest, 2, 1972, 80.

⁴⁶ Usp. o tome više, Milan Špeljak, Pregled na parlamentarni rad F. Lovrića, nOvi Sisački glas, 3, 7. 8.1910, 32.

⁴⁷ Isto.

Lovrić nam ostaje zagonetan i na svoj način originalan i kod saborske rasprave daljnijeg »uređenja odnosa prema Ugarskoj« o čemu se pojavljuju tri različita mišljenja. Velikom većinom, zašto je na kraju i on glasao, prihvaćen je tzv. članak 42. Osrednjeg odbora, o stupanju Hrvatske u »realnu uniju s Ugarskom, ali tek onda kad Ugarska pravovaljano prizna samostalnost i neovisnost Hrvatske te njezinu teritorijalnu cjelokupnost«⁴⁸ Međutim valja istaknuti da je Lovrić uz P. Vrdoljaka i još par zastupnika u generalnoj debati podržavao i bio živo zainteresiran za poznati prijedlog Eugena Kvaternika »Ni Beč ni Pešta« iznesenog 18. lipnja 1861. koji se smatra »klicom« nastanka hrvatske stranke prava. U govoru od 1. srpnja ističe da načelno prihvaća prijedlog Kvaternika, budući da ne smatra »... za drzovito niti za prerano tražiti na sva usta ono što je moje ...«, a u njemu vidi »... najčvrstiju, najdugotrajniju, te najkorisniju političku uniju s kraljevinom Ugarskom«. Iako vjeruje da je to najbolji prijedlog za buduće državopravno uređenje Hrvatske unutar Monarhije, najvjerojatnije radi sumnje da prijedlog može dobiti saborsku većinu, izalaganje završava ovim riječima: »Ako kod konačnog glasovanja sa žalostnim srcem ugledam da je predlog g. Kvaternika ostao u manjini onda uz polovicu: "Ako nemogu šta hoću bar što mogu" pristajem u načelu za predlog osrednjeg odbora, uz devizu g. Kukuljevića "Federalna unija ili smrt"«⁴⁹

Kao kandidat Narodne stranke izabran je i aktivno sudjeluje kao zastupnik novog Sabora od njegova otvranja 12. studenog 1865. U svojim političkim razmišljanjima zadržava već poznate i ističane posebnosti, a poneka nepredvidiva, ali vlastita mišljenja, znaju iznenaditi i pristaše njegove stranke. Diskutira i daje prijedloge za sva »tri osnovna zadatka Sabora«⁵⁰

U pogledu rješavanja državopravnih pitanja, glasa za osnovu, adrese većine Odbora, koji je, načelu s F. Račkim, temeljio svoj prijedlog adrese na čl. 42. iz 1861, da bi poslije rasprave i više dopuna, prilikom glasanja za konačni tekst adrese ostao uzdržan poput većine krajiških zastupnika.⁵¹ Zbog negativnog odgovora vladara u pogledu cjelokupnosti hrvatskih zemalja, Sabor stvara novu adresu, kojom izražava žaljenje, ali i nadu da će odgovor vjerojatno sada biti prihvatljiviji. Za tekst te nove adrese, 9. ožujka 1866. glasa i Lovrić.⁵² Valja spomenuti da je Lovrić u daljnjem tijeku zasjedanja Sabora⁵³ pristao i glasao za ustrajnost uz zakonski čl. 42. iz 1861. i protiv odaziva na Ugarski sabor.⁵⁴

Završetak rada ovog Sabora (1865-1867) bio je i Lovrićev oproštaj kao saborskog, zastupnika, budući da na izborima za sljedeće zasjedanje Sabora (1868-1871), iako je ponovno kandidiran, nije izabran⁵⁵ Ponovno se naglašenije bavi gospodarskim poslovima, osobito svoga grada, pristaje uz poli-

⁴⁸ Usp. o tome, Agneza Szabo, Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873, Zagreb 1987, 1.

⁴⁹ Usp. o tome vviše Govor Franje Lorića zastupnika narodnoga govoren u saborskoj sjednici od 1. srpnja, Pozor, 2, 3. 7.1861, 150. O Lovrićevoj podršci Kvaternikovu prijedlogu piše se različito. Pojedini ga historičari ističu kao najodlučnijeg koji je prijedlog podržao, kao npr. Kerubin Segvić u djelu, Dr. Ante Starčević - Njegov život i njegovo djelo. Zagreb 1911, 101. i Josip Sarinić u knjizi, Nagodbena Hrvatska, Zagreb 1972, 30. dok većina pisaca ulogu i značaj Lovrića u »ranjanju pravaša« prešućuju.

⁵⁰ A. Szabo, n. dj., 42.

⁵¹ Isto, 52-53.

⁵² Isto, 56.

⁵³ Isto, 58.

⁵⁴ Isto, 59.

⁵⁵ Izbori su bili obavljani 23. prosinca 1867. Kao kandidat Narodne stranke Lovrić je kandidirao za sisački kotar, a protukandidat mu je bio »madaron« sisački podžupan Mirko Bušić. Dpisnik »Obzora« iz Siska piše da su izbiri bili prava »zapovied i prisila«, jer »... puk će izabrati žalibože onoga koga se boji, ili ... najviše obećaje. Na dan izbora davalo se za glas po 10 forinti i više, pušilo se, meso se zabadava seklo...« *Usp. o tome, Novi Pozor, 1, 29.12.1867, 87).

tiku narodno-liberalne stranke, te pruža materijalnu i moralnu podršku »novim Siščanima« Ivanu Vončini i drugovima, kada je banu Rauchu uspjelo njihovo glasilo »Novi Pozor« protjerati iz Beča. Spomenuto glasilo je pod imenom »Zatočnik« 1. rujna 1869. počelo izlaziti u tadašnjem Vojnom Sisku, a F. Lovrić je bio među prvima koji su list i njegovu upravu materijalno i moralno podržavali. Može se »dapače reći, da je uredništvo i uprava »Zatočnika« s porodicom Franje Lovrića sačinjavala jednu cjelinu u radu oko uzdržavanja spomenutoga glasila.«⁵⁶

U svojim političkim uvjerenjima Lovrić je i kao gradonačelnik ostao dosljedni demokrat, zadržavajući mnoge političke osobitosti još iz ilirskih vremena; umjerenost, prihvaćanje suprotnih razmišljanja i argumentirane rasprave. Svoju političku karijeru, barem onu na javnoj pozornici završio je časnim odstupom s načelničke stolice 1902. godine.

Nema sumnje da je Lovrić zaslužio »skidanje prašine« i s područja svoje kulturne djelatnosti. Još kao trgovački naučnik, Lovrić je, osim stručne literature, mnogo čitao i ostale knjige do kojih je mogao doći, a slobodno vrijeme nije provodio po društvenim zabavama kao većina njegovih kolega. U to vrijeme ponajviše čita knjige pisane njemačkim jezikom, budući da je do tada pročitao gotovo sva djela hrvatskih pisaca.

Poslije 1836. češće odlazi u Zagreb, upoznaje vlasnika onovremene najpoznatije zagrebačke knjižnice u Dugoj ulici »kao i najbolje preporodne spisatelje i pjesnike«. S ponosom još je za života znao govoriti, kako mu je Gaj dozvoljavao da je prije tiskanja »Danice« čita pjesme koje su mu se sviđele. Posebice je znao isticati da ga se »od svih pjesničkih umotvora najviše dojmilo ...« Demetrovo »Grobničko polje« što je i u podmaklim godinama rado recitirao u obiteljskom krugu.⁵⁷

F. Lovriću i njegovu prijatelju V. Zorcu, možemo zahvaliti, što je ime njihova grada ostalo vječno upisano u našoj kulturnoj povijesti, pošto je Sisak »bio prvi, gdje je na pozornici po prvi puta zazvonjela hrvatska rič u Juranu i Sofiji ili Turci u Sisku«⁵⁸ Na toj sisačkoj kazališnoj praznvedbi 2. listopada 1839., glavna uloga Jurana bila je povjerena F. Lovriću. I sve ostale uloge glumili su sisački amateri, trgovci, obrtnici, činovnici i ostali. Unatoč svim nedostacima, predstava zasluuje posebnu pažnju podrobno i istinsko vrednovanje.

Po svemu sudeći to je bila prva i posljednja Lovrićeva kazališna uloga, ali i dalje ostaje zapažen u kazališnom životu i daje značajan doprinos novoustrojenom »domorodnom sisačkom odboru« za organiziranje kazališnih predstava.⁵⁹ Osjeća se to i u njegovu dopisu »Danici« od 10. prosinca 1840. kada s iskrenim simpatijama piše o »ilirskom kazalištu«, koje su sisački ilirci »... na jedan mesec ... o svojem trošku iz Karlovca u Sisak dopremili...« i koje je već priredilo 16 predstava na zadovoljstvo gledateljstva. Piše dalje Lovrić da su se Siščani oko cijele te organizacije izuzetno žrtvovali, a protivnicima su pokazali »da i šaka Ilirah, kad se skupa slože, mnogo učiniti može«. Na kraju zaključuje kako je samo takvim radom moguće »...izkerčiti ternje i uglediti put, po kojem ćeju nekoć naši potomci šetajući veselo popevati, ter kao sretni naslednici, kosti predjah svojih lagosivljati.«⁶⁰

F. Lovrić je kao i mnogi drugi ilirci, pokušao ostaviti trag i na književnom polju, ali je tu imao malo uspjeha. Godine 1840. u večer pevana

⁵⁶ M. Despot, n. dj., 207.

⁵⁷ PPK - 1900, 2-3.

⁵⁸ Franjo Lovrić, Novi Sisački glas, 2, 4.7.1909, 27.

⁵⁹ Kazalište ilirsko u Sisku, Danica ilirska, 6. 31.10.1840, 44.

⁶⁰ Fr. L....ć, Ilirsko kazalište u Sisku, Danica ilirska, 7, 2.1.1841, 1.

sa celom bandom (glazbom - 1.6.) na Kupi pred starim Sisačkim gradom⁶¹ U buduće je Lović svoje umotvorine, što su zadržale osnovne značajke preporodnih budnica, recitirao samo izuzetno i vjerujemo da više nisu javno objavljivane.

S pravom možemo tvrditi da je Lovrić nezaobilazna ličnost u kulturnim zbivanjima rodnoga grada i Hrvatske. Nalazimo a kao: podupiruće člana Društva za povjesticu jugoslavensku (od 1851), člana Gospodarskog odbora za osnivanje sveučilišta (1861-1874), utemeljitelja JAZU (1861-1867). Podupire školstvo i do 1860. je nadzornik sisačkih škola, ima izuzetan udio u otvaranju rada Više pučke škole u Sisku (1875), ženske stručne škole (1894), glasoviračke škole (1895), sudionik je delegacije koja pregovara s banom radi otvaranja srednjoškolskog zavoda u Sisku (1894), kao gradonačelnik zastupa Sisak na svečanom otvaranju Sveučilišta u Zagrebu (1874), sudionik je Skupštine Saveza hrvatskih pjevačkih društava u Sisku (1875), potaknuo je osnivanje Narodne čitaonice u Sisku, te izabran njezinim prvim predsjednikom (1877) i još podosta toga.

I da zaključimo: pri kraju životnog puta F. Lovrića, nepoznati autor prigodnog članka u »Sisačkom glasu«, povodom njegova 94. rođendana 1909. godine postavlja čitateljima pitanje? da li u Sisku ima netko tko nepoznaje F. Lovrića, ako slučajno ima, predstavlja ga i kaže da je to: »Živi spomenik koji nas ... podsjeća na sjajno preporodno doba..., koji još i sada poduprt palicom ... koraca dosta čvrstim i sigurnim korakom sisačkim ulicama ... i misli o svome Sisku ..., koji je sada liepa i ponosna varošica ... Njega - devedeset i četirigodišnjeg starca - još je i sada moći čuti, kako pripovijeda živom i zanosnom riečju ..., o danima narodnog preporoda, ... kadno je drugovao i rabotao na neobradjenoj i napuštenoj narodnoj njivi s Gajem ... i s drugim preporoditeljima naroda hrvatskoga. A koji dobniji Siščanin ne bi znao što godj o našem starini ..., kada je načelnikovao u Sisku? Ta on je podigao, preporodio Sisak! Ta on je ako reći odnjihao sve sadašnje rodjene Siščane! Pa tko onda da ga ne štuje..., njega starca tako dične i slavne prošlosti ...«⁶² Iako su te rečenice, prigodno napisane, nadahnute u jednom slavljeničkom zanosu, osim što predstavljaju istinsko i pomalo euforično razmišljanje onovremenih Lovrićevih suvremenika u svojoj bitosti, ipak ga prikazuju sasvim realno.

Vrsni poznavalac Lovrićeve gospodarske djelatnosti M. Despot,⁶³ ocjenjuje da je njegova opća naobrazba upravo zapanjujuća, a osim osnovne škole »... sve ostalo ga je naučio život...«. Smatra da je Lovrić bio »... pravi tip self made mena« kojih je i poslije bilo u Hrvatskoj, uspoređujući ga s trgovcem A. Jakićem.

Lovrić je bio poznati zagovornik merkantilističke politike 18. stoljeća. Bio je veliki pobornik većine novovjekovnih svjetskih izuma. Uporan je u zahtjevima za izgradnju cesta, uređenje riječnih korita, izgradnju željeznica, mostova i ostalo.

Svakako je opravdano i razumljivo što je i kao saborski zastupnik u svojim zahtjevima i razmišljanjima imao uvijek pred očima i vitalne interese rodnoga grda.

⁶¹ Cijeli naslov pjesme glasi: Pozdravna pesma visokoblagorodnomu i presvetlomu gospodinu gospodinu Nikoli Zdenčaju zahromićgradskomu, cesarsko- i apoštolsko-kraljevskoga veličanstva dvoranomu večniku, kraljevskomu u Horvatskoj kameralnomu opravitelju, zlatne ostruge vitezu, slavne varmedje zagrebske verhovnomu županu itd. dana 2. rujna 1840. u večer pevana sa celom bandom na Kupi pred starim sisačkim gradom. U Zagrebu, Tiskom K. P. nar. ilir, tiskarne dra. Ljudevita Gaja, 1840. (Citirano prema, Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga (1835-1940), Zagreb 1988, 12, 185).

⁶² Franjo Lovrić, Novi Sisački glas, 2, 4.7.1909, 27.

⁶³ M. Despot, n. dj., 217.

F. Lovrić je kao gospodarski stručnjak, političar i kulturni djelatnik bio čovjek svoga doba. U onovremenim političkim prilikama, možda bez dovoljno političke mudrosti, ali u mnogo čemu evropskih vidika i shvaćanja ostaje svijetao primjer gospodarskih, političkih i kulturnih stremljenja te bez sumnje zaslužuje potpuno vrednovanje cjelokupnog djelovanja.

Z u s a m m e n f a s s u n g
DIE WIRTSCHAFTSPOLITISCHE UND KULTURELLE
TÄTIGKEIT VON FRANJO LOVRIĆ (1815-1910)

Aufgrund von Literatur und Archivquellen gibt der Autor eine systematische Übersicht über die Tätigkeit des hervorragenden Wirtschafters, Politikers und Kulturträgers Franjo Lovrić. Dabei versucht er, die Bedeutung seiner Rolle in der Geschichte von Sisak von den 40-er Jahren des 19. Jahrhunderts bis kurz vor dem ersten Weltkrieg zu ermitteln.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.